

UPPSALA
UNIVERSITET

Rapport 2017ht02390

Institutionen för
pedagogik, didaktik och
utbildningsstudier,
Självständigt arbete,
15 hp

Konflikthantering i förskolan

- En undersökning hur
pedagoger ser och hanterar
barns konflikter

Funda Adiguzel

Handledare: Marianne Tuominen
Examinator: Kristina Ahlberg

Abstract

Syftet med forskningsarbetet är att undersöka pedagogernas syn på konflikthantering samt hur barns konflikter förebyggs i förskoleverksamheten. För att uppnå ett trovärdigt resultat har kvalitativa samtalsintervjuer i samband med barnobservationer använts som metod för undersökningen.

Genom datainsamlingen kan det konstateras att konflikter tillhör förskolans vardag och kan vara både stora och små. Konflikter kan uppstå av många olika anledningar och något som pedagoger är överens om är att konflikter uppstår främst i samband med missförstånd mellan barnen. De menar att missförstånd har en central plats i barns konflikter och barn kan missförstå varandra både verbalt och icke verbalt beroende på situationen. Pedagoger har ett stort ansvar vid arbete med barns konflikter och konflikthantering, det kan vara *konstruktivt* eller *destruktivt* beroende på hur det hanteras. Det kan även handla om *öppna* och *dolda* konflikter. En slutsats som kan dras är att Vygotskij's sociokulturella teori genomsyrar i pedagogernas arbete med att hantera och förebygga barns konflikter. I teorin ligger kommunikationen centralt och det har en stor betydelse vid detta studieområde, utan kommunikation kan konflikter inte hanteras. Det kräver att pedagoger stöttar och vägleder barns lärande utifrån den *proximala utvecklingszonen*. Genom pedagogens närvaro, delaktighet och vägledande arbetssätt kan barns lärande vidareutvecklas. Det är en god förutsättning för pedagoger att ha barns *utvecklingszon* som utgångspunkt vid lärande av konflikthantering. Konflikter och konflikthantering ses som ett lärandetillfälle för både barn och pedagog. Barn som lär sig att behärska sig, blir både tålmodiga, lyhörda och även mer empatiska. De värnar om varandra ännu mer och lär sig att vara en bra kompis. Så småningom ökar de sina sociala färdigheter och använder *prosociala handlingar* gentemot varandra. Även pedagoger tar lärdom för vidare arbete med konfliktsituationer. De reflekterar och ifrågasätter sitt handlande och bearbetar sina brister för att göra bättre ifrån sig. Det är ett bra sätt att utvecklas inom sin pedagogiska roll.

Nyckelord: Konflikter, Konflikthantering, Barn, Pedagog, Förskola

Förord

Härmed vill jag rikta ett stort tack till min handledare Marianne Tuominen för all vägledning som hon givit mig. Jag vill passa på att tacka de tre forskollärare som ställde upp för samtalsintervju, även förskolan som välkomnade mig och tog sin tid för barnobservationer. Utan era deltaganden hade forskningsarbetet inte genomförts. Jag vill också tacka min underbara make Mehmet Ali Adiguzel för hans engagemang och intressanta synpunkter. Även för all motivation och tålamod som han fick hålla ut under denna tuffa studieperiod. Slutligen vill jag tacka mina två mostrar Hatice Can och Zeynep Can för deras stöd och initiativ kring arbetet.

Funda Adiguzel, november 2017.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
2. Syfte och frågeställningar.....	4
2.1 Vad säger styrdokumentet?	4
3. Tidigare forskning	5
3.1 Forskarnas definition av begreppet konflikt och konflikthantering	5
3.2 Barns konflikter – tillhör förskolans vardag.....	6
3.3 Orsaker till barns konflikter	7
4. Förebyggande arbete av konflikter.....	8
4.1 Pedagogernas syn och förhållningssätt för konflikter	9
4.2 Etiska ställningstaganden vid konflikthantering	10
4.3 Konflikthanterings betydelse i relation till barns lärande och utveckling	11
5. Barns sociala samspel - sociokulturella teorin	13
6. Metod	14
6.1 Urval.....	14
7. Datainsamlingsmetod	15
7.1 Samtalsintervju.....	15
7.2 Barnobservationer	15
7.3 Genomförande av samtalsintervjuer och barnobservationer	15
7.3.1 Databearbetning och analysmetod.....	17
7.3.2 Validitet, reliabilitet och generalisering	17
8. Resultat och analys.....	18
8.1 Hur ser pedagoger på barns konflikter?.....	18
8.2 Hur ser pedagoger på konflikthantering i relation till barns lärande och utveckling?.....	20
8.3 Vilka strategier används för att förebygga barns konflikter?	23
9. Diskussion	25
9.1 Metoddiskussion.....	27
9.2 Yrkesrelevans	28
9.3 Vidare forskning.....	28
Referenslista	29
Elektroniska källor	30
Bilaga 1	31
Bilaga 2	32

1. Inledning

Forskningsarbetet belyser ämnet konflikter och konflikthantering i förskolan. Barns konflikter är oundvikliga och är en del av förskolans vardag. Det är ett brett och intressant ämne vilket borde finnas mer utrymme för diskussion i förskolans vardag.

Intresset till ämnet väcktes under min verksamhetsförlagda utbildning (VFU) då var det en möjlighet att vara delaktig i barns konflikter. Jag har upplevt brister i mina kunskaper att hantera konflikter och därför vill jag lära mig mer om ämnet och undersöka pedagogernas syn kring studieområdet. En annan anledning är att i förskolans styrdokument beskrivs vikten av hur pedagoger ska arbeta med barns konflikter, dock nämner styrdokumentet ingenting hur arbetet ska gå tillväga. För att få svar på detta vill jag genomföra detta forskningsarbete. Med detta arbete vill jag rikta uppmärksamheten på pedagogers syn på barns konflikter och hur konflikthanteringen kan bidra med lärande och utveckling. För att ta del av pedagogernas erfarenheter i arbete med konflikthantering har kvalitativa samtalsintervjuer och barnobservationer genomförts.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet är att undersöka pedagogernas syn på konflikthantering samt hur konflikter förebyggs i den dagliga förskoleverksamheten.

Frågeställningar med undersökningen är följande tre frågor:

- Hur ser pedagoger på barns konflikter?
- Hur ser pedagogerna på konflikthantering i relation till barns lärande och utveckling?
- Vilka strategier används för att förebygga barns konflikter?

2.1 Vad säger styrdokumentet?

Skolverket och förskolans läroplan belyser vikten av barns konflikter och konflikthantering som definieras på följande vis:

Det kan vara lämpligt att förskolechefen eller någon annan motsvarande ledningsfunktion ansvarar för en utredning /.../. Det sker ibland med hänvisning till att den utsatte betar sig avvikande eller att det är fråga om en konflikt. Det är viktigt att personalen gemensamt analyserar om det kan finnas den typen av uppmärksammade problem på enheten /.../. Personal på förskolan kan tex. notera att det i vissa situationer, exempelvis i övergångarna mellan olika aktiviteter, ofta uppstår konflikter (Skolverket, 2012, s. 16 & 20). Arbetslaget skall stimulera barns samspel och hjälpa dem att bearbeta konflikter samt reda ut missförstånd, kompromissa och respektera varandra /.../. Att varje barn utvecklar sin förmåga att fungera enskilt och i grupp, att hantera konflikter och förstå rättigheter och skyldigheter samt ta ansvar för gemensamma regler (Lpfö98, 2010, s. 8 och 9).

3. Tidigare forskning

I detta avsnitt redogörs begreppen konflikt och konflikthantering utförligt. Det står om vad som kan ligga till grund för barns konflikter. Hur pedagoger ser och förhåller sig till konflikthantering och det nämns även om etiska ställningstaganden som uppstår i samband med konflikthantering. Slutligen om det förebyggande arbetet för lärande och utveckling.

3.1 Forskarnas definition av begreppet konflikt och konflikthantering

Ordet konflikt är inte entydigt och kan därför definieras på olika sätt. Enligt svenska akademiens ordbok handlar en konflikt om ett förhållande av motsättning, alltså vid en strid mellan människor (Hakvoort, 2012, s. 29). Där parter använder olika *prosociala* eller *antisociala* strategier för att påverka varandras beteende (Thornberg, 2006, s. 110). Konflikt har sitt ursprung från det latinska ordet *conflictus* som betyder motsättning, tvist eller sammanstötning. En konflikt föds vid en kollision eller en annan oförenlighet mellan intressen, mål, synsätt, värderingar, grundläggande behov eller personlig stil (Maltén, 1998, s. 145). Det sker när människors mål och medel kolliderar eller utesluter varandra. Det behöver inte vara fel på människan, det är vanligt att våra mål krockar ibland (Faldalen, 2010, s. 53). Många människor har en tendens att försöka förtränga dem eftersom det anses vara lättare att sopa problemen under mattan (Dahlkwist, 2004, s. 158). Konflikter är oundvikliga och hör till vardagslivet. Det synliggör våra olikheter som individ vilket möjliggör till utveckling. Att lösa konflikter tyder definitivt inte på att det försvinner. Men det är viktigt att komma fram till en mittpunkt och försöka tillrätta motsättningen med samförstånd. Dock är det inte alltid lätt att komma fram till en enighet särskild när individens föreställningar och värderingar är involverad (Öhman, 2003, s. 224).

När en konflikt uppstår tar vi även hänsyn till begreppen konflikthantering och konfliktlösning (Maltén, 1998, s. 174). Ordet konfliktlösning lurar oss då det får oss att tro att alla konflikter går att lösa. När vi löser en konflikt så försvinner det, men dessvärre så försvinner inte konflikter som vi förmodar (Öhman, 2003, s. 224). Det är skillnad mellan begreppet konflikthantering och konfliktlösning eftersom alla konflikter som uppstår mellan barnen inte går att lösa, dock kan det hanteras på olika sätt. Vidare menar forskaren att konflikthantering består av två andra begrepp, nämligen konflikt och hantering. Hur vi definierar kring begreppet konflikt påverkar hur vi förstår och väljer att hantera den. Har man en syn att konflikter enbart är dåligt och negativt kan hanteringen se annorlunda ut tillskillnad av om man ser det som något positivt och gynnande. Konflikthanteringen tar sin utgångspunkt genom att fokusera på processen i konflikten i gällande för hur man arbetar och hanterar den, istället på resultatet då det inte är möjligt att förut bestämmas i förväg (Hakvoort, 2012, s. 33 - 34).

Det finns tre typer av synsätt på konflikter – den *undvikande*, den *naturliga* och den *vitaliserade* synen. Den *undvikande* synen handlar främst om att man har ett negativt synsätt på konflikter och även undviker sådant att inträffa. Konflikträdde människor upplever bl.a. rädsla och osäkerhet vid konfliktsituationer och har svårigheter att handskas med problemen. Denna typ av syn på konflikter leder till stora konsekvenser, dels skapar den ett hinder för sig själv, dels blir lärandet negativt påverkad vilket i sin tur skapas en

destruktiv utveckling. Den naturliga synen handlar dock om att individen ser konflikter som något naturligt. Vi ställs dagligen inför olika konfliktsituationer och alla konflikter är inte alltid negativa. I den vitaliserade synen inriktar sig individen att se konflikter som en god möjlighet till självkritik, eftertanke samt en utgångspunkt för förnyelse. Individer som inte är konflikträdde ser konflikter som något positivt och vågar att bemöta konfliktsituationer på ett *konstruktivt* sätt som stimulerar till ett lärande, medan de konflikträdde ser konflikter som ett hinder vilket resulterar att utvecklingen av lärandet i konflikter och konflikthantering blir hämmade (Maltén, 1998, s. 151 – 153).

3.2 Barns konflikter – tillhör förskolans vardag

Konflikter uppstår främst i sociala situationer och det är avgörande för hur barnets sociala kompetens formas och utvecklas. Genom de sociala situationerna lär de sig att upprätthålla goda relationer med varandra och barn ökar sin förståelse över vilka förväntningar de ska ha gentemot varandra. Genom att samspela med varandra lär barnen att ta ställning till både sina egna – andras och varandras: intressen, önskningar, behov och mål. Vilket författaren betonar att det inte är konstigt att motsättningar uppstår (Thornberg, 2013, s. 213 & 218). Barns konflikter är en naturlig del i skolan och kan vara *konstruktiva* och *destruktiva* beroende på hur det hanteras. De förändringar som konflikter leder till kan både upplevas som obehagliga och smärtsamma. Likaså kan det också bidra med lärande och utveckling hos de inblandade barnen (Hakvoort, 2012, s. 31 – 32). Konflikterna blir *konstruktiva* vid gällande av tre följande faktorer. Den första faktorn uppstår när konflikterna resulterar till att alla parterna är nöjda och handlar för allas bästa i en överenskommelse. Andra faktorn är vid ökad tillit och respekt stärker de sin relation gentemot varandra. Slutligen gäller tredje faktorn vid ökad konflikthanterings förmåga eller färdigheter i framtida konflikter att hantera på ett konstruktivt sätt. *Destruktiva* konflikter är till skillnad från *konstruktiva* konflikter och handlar om *egocentriska beteenden* där barnet inte visar hänsyn eller anpassning till andra barnen. Fokuset ligger främst på sina egna behov och intressen samt att få sin egen vilja igenom. Den första faktorn handlar om den andra vinner på den andres bekostnad. Den andra faktorn är ifall konflikter för med sig ilska, sårade känslor eller brist på förtroende. Den tredje faktorn gäller om möjligheterna att hantera och lösa konflikter minskas *konstruktivt* (Thornberg, 2013, s. 219 – 220).

Barns konflikter är svåra att placera i kategorier då de kan vara sammansatta och bestå av flera typer av konflikter, men i grunden orsakas för en gemensam konflikt. Det kan också börja som en typ av konflikt och sedan övergå till en annan. Vidare menar författaren att konflikter delas inom följande två huvudtyper; det kognitiva- och mellanmänskliga konflikter. Med kognitiva konflikter menas de konflikter som utspelar *inom* människan och uppstår i samband med en motsättning för sina egna tankar tex. när individen ska göra en val av flera saker även om man vill ha båda. Den andra huvudtypen är mellanmänskliga konflikter och uppstår vid interaktioner *mellan* flera individer (Thornberg, 2013, s. 216 - 217). Dessa typer av konflikter är en god lärtillfälle för barnen då de utvecklar sina sociala färdigheter och även kognitiva- och samarbetsförmåga (Stevahn m.fl., 2000, s. 772). Det kan uppstå när det enskilda individens intressen står i motsättning till varandra eller inte överensstämmer med andra parterna. Det kan vara *öppna* konflikter tex. när två barn inte kommer överens om en leksak, likaså kan det också vara *dolda* konflikter då ett barn utesluts ur en leksituation (Vedeler, 2009, s. 61 - 62). Trots att det finns olikheter på dessa två konflikttyper finns det en samband med varandra vilket författaren tar stöd och citerar till följande definition:

“Det finns en koppling mellan dessa två konflikttyper i den bemärkelsen att motsättningar med andra människor lätt kan resultera i en inre konflikt hos den inblandade, samtidigt som inre konflikter kan leda till friktioner med andra inblandade” (Szklański, 2004, s. 146).

Vidare beskrivs att de mellanmänskliga konflikterna indelas i fyra kategorier varav den första är sak-, intresse-, värderings- och relationskonflikter. Med *sakkonflikter* menas att det förekommer mellan två eller flera individer där de är oense över olika uppfattningar kring ett faktum. *Intressekonflikter* uppstår när individer hamnar i motsättningar vid fördelning av olika föremål. Det kan också handla om status och makt. *Värderingskonflikter* innebär när individernas åsikter och värderingar kollideras. Slutligen uppstår *relationskonflikter* när barn upplever svårigheter att samarbeta med varandra pga. skilda personligheter (Thornberg, 2013, s. 217).

3.3 Orsaker till barns konflikter

Orsaker till varför barns konflikter uppstår kan vara många, både stora som små. Pedagoger ska analysera vilka intressen och motiv som ligger bakom en konflikt för att arbeta med fungerande lösningar som motverkar *destruktivitet* (Öhman, 2003, s. 236). Barns konflikter handlar om följande: vid sak och ägodelar, när sociala regler- och koder bryts, vid oense om rättigheter och idéer, vid dominans och rollfördelning (Vedeler, 2009, s. 63). Det finns tre fall som är bakomliggande orsaker som leder till att konfliktsituationer uppstår. Den första fallen handlar om att det beror på barnens prestige där flera viljor är oense med varandra. Andra fallen är att barnen har bristande kommunikationsförmåga och upplever svårigheter med att förstå varandra vilket i sin tur leder till missuppfattning av varandras avsikter och resulterar till en konflikt. Slutligen handlar den tredje fallen om att det kan bero på barnets personliga ohälsa tex. om barnet är trött eller inte är på humör kan frustrationen tas ut på någon annan (Dahlkwist, 2004, s. 156). Barns känslor är också en typ av konfliktorsak. Om de negativa känslorna bortses av pedagogerna och inte hanteras *konstruktivt* kan känslorna komma till uttryck i form av negativa handlingar eller kroppsspråk. Pedagogerna ska ta ställning till vikten av barns känslor så att de inte skapar allvarliga konsekvenser i barns relationer och stämningen i förskolemiljön. Ju tidigare barn lär sig att sätta ord på sina känslor desto lättare blir det att kunna tala om hur de känner när situationer inträffas (Carlsson & Rosenberg Kimblad, 2011, s. 62).

Barn blir påverkade av motparten på hur de ska förhålla sig vid en konfliktsituation. Om motparten använder sig av fysiskt våld är det stor möjlighet att det andra barnet försvarar på samma sätt, dvs. att “våld föder våld” (Thornberg, 2013, s. 221 & 224). Barns sociala samspel har en stor betydelse för deras konflikthantering. Vikten av hur barnen väljer att bemöta och hantera vid en konfliktsituation är beroende på motpartens konflikt beteende. Deras konflikthanterings förmåga är alltså varierande och beror på situationen (Thornberg, 2006, s. 110 & 122).

En ytterligare orsak är att föräldrars olika fostransstilar kan ligga till grund för barnens beteende och handlingar i förskolan. Det *auktoritativa* fostransstilar tyder på goda relationsförhållanden till barnet som byggs med närhet och trygghet. Denna typ av fostrande lägger stor vikt på att lyssna in barnets synpunkter och känslor där respekt betonas för båda parterna. Föräldrar tar hänsyn till barnens delaktighet för samarbete vid olika beslut. Till skillnad av *auktoritativ* fostransstil betonas det *auktoritär* fostranstilen strikt och med lydnad för föräldrarnas krav och regler. Denna typ av fostrande begränsar barnets beteenden och strävar efter att forma efter föräldrarnas önskemål. Enligt studier är barn som är uppväxta med *auktoritativa* fostransstil uppvisar en god social kompetens och

prosociala beteenden i praktiken. De har högt självförtroende och upplever inga konstigheter med att samarbeta med andra barn. Å andra sidan är barn som är uppväxta med *auktoritära* fostransstil bär på motsatsen av dessa ovanstående egenskaper, då de uppvisar negativa beteendemönster och upplever svårigheter att anpassa sig i grupp (Thornberg, 2013, s. 88 - 91). Konflikter mellan barnen i förskolan har sitt ursprung på barnens livserfarenheter samt upplevelser som lämnat djupa spår. Vid bemötande av våld eller brist på respekt kan skapa en tendens att tolka andras avsikter och ha förväntningar över att bli bemött på liknande sätt (Öhman, 2003, s. 229).

4. Förebyggande arbete av konflikter

Det finns många alternativ vid arbete med att förebygga barns konflikter och konflikthantering i förskolan. Även upplägget och deltagarna kan se olika ut, då det kan vara som ett program, ett fristående moment eller arbete som genomsyrar hela verksamheten. Arbetet kan riktas till specifika deltagare och det kan också vara en utbildning för alla. Det är dock upp till pedagogerna att välja vad som är mest relevant och nödvändigt att lyfta upp i det pedagogiska arbetet (Hakvoort, 2012, s. 43 – 44).

Richard Cohen's konfliktpyramid är en typ av förebyggande arbetssätt som synliggör ett övergripande perspektiv vid arbete med konflikter och konflikthantering i förskolan. Pyramiden består av fyra olika nivåer som förekommer i följande ordning: förebygga, hantering, hjälp och stopp. Dessa nivåer är viktiga och vid genomförandet ska pedagogerna samtidigt ta hänsyn till alla fyra nivåerna. Den *förebyggande* nivån uppmärksammar största delen av pyramiden och riktar fokuset på förskolans eller skolans alla möjliga insatser som motverkar konflikter att uppstå. Alltså sätter det grunden för resterande nivåerna och påverkas beroende på hur det ser ut (Hakvoort, 2012, s. 37). Konfliktmöjligheter minskar när verksamheten präglas av självförtroende, empati, samarbete och kommunikation. Det menas dock inte att motsättningar går att undvikas helt, då det tillhör i mänsklig samvaro och existerar i skolans vardag. Istället riktar fokuset på hur konflikter *hanteras* för att uppnå ett konstruktivt resultat som tillfredsställer parternas behov (Carlsson & Rosenberg Kimblad, 2011, s. 105 – 106). Det *förebyggande* arbetet skapar goda förutsättningar för parterna att hantera konflikten på ett *konstruktivt* sätt. Konflikter kan vara olika beroende på hur allvarliga de är. Genom förhandling och kommunikation kan parterna hantera konflikten på egen hand. Men vid icke hanterbara konfliktsituationer kan det även behövas *hjälp* av en pedagog som är med och agerar utifrån hur allvarlig konflikten ser ut. Vid konflikter där det brister i barnens kommunikation och när de inte längre klarar av att hantera på egen hand kan då en pedagog vara delaktig i situationen och underlätta kommunikationen för båda parterna. Däremot vid situationer där oacceptabla och förbjudna handlingar uppstår ska pedagogen istället gripa in genast och *stoppa* båda parterna. I denna nivå fokuseras främst på att *stoppa* våld och aggressiv relaterade handlingar då det förhindrar möjligheterna för lärande. Det är pedagogens ansvar att barnen lär sig vilka regler som gäller i verksamheten, vad som är tillåtet och förbjudet. Vid uppkomna konflikter kan det vara bra att diskutera över dessa regler för att påminna barnen om vad de hade kommit överens (Hakvoort, 2012, s. 37 - 38).

Ett annat förebyggande arbete är den så kallade KTH modellen – känsla, tanke och handling. Det handlar om att pedagogen tar ställning på konfliktsituationen genom att fråga barnen vad det är som händer och lyssnar in noggrant på båda parterna. Ett bra sätt är att lyssna på var och en, dock är det viktigt att pedagogen visar omtanke på att båda väntar på sin tur och vill berätta något kring händelsen. Genom att ställa följdfrågor kan pedagogen

skapa en helhetsbild av barnets tankar och perspektiv. Detta underlättar och främjar arbetet med konflikthantering då pedagogen får en bättre förståelse över varför det har skett på det viset. En annan viktig aspekt är att pedagogen bekräftar de goda avsikter och ifrågasätter kring de oacceptabla handlingarna som uppstod under situationen. Vidare ska pedagogen arbeta för att tillsammans hitta annat alternativ som barnet kan använda för att uppnå sitt mål, ett lämpligt sätt kan vara att fråga barnen hur hen istället kan göra på ett annat sätt. Det väcker barnens tankar på att komma på lösningar och tillsammans med pedagogens hjälp kan barnet hitta ett annat sätt att göra det bra igen. På så sätt får barnen en djupare förståelse att hantera konflikter och dessutom blir det ett gott lärandetillfälle att arbeta med det *destruktiva* till något *konstruktivt* (Öhman, 2008, s. 231 – 232).

4.1 Pedagogernas syn och förhållningssätt för konflikter

Konflikter är en möjlighet där barnen testar varandras gränser där barn lär sig att hävda och markera sig. Men detta menas inte att det ska ske på andras bekostnad (Öhman, 2003, s. 236). Under den tidiga åldern är barn inte tillräckligt medvetna om andras synvinklar och saknar färdigheter att förstå vad som är *rätt* eller *fel* (Gloeckler & Cassell, 2012, s. 251). Pedagoger har ett ansvar att arbeta med konfliktsituationer i förskolan (Friberg, 2012, s. 55). Pedagoger ska arbeta med att förebygga konflikter och ta hänsyn till att de inte blir för stora och svårhanterliga (Dahlkwist, 2004, s. 123). För att uppnå en *konstruktiv* konflikthantering bör pedagogerna vara involverade och hitta en lösning som uppfyller parternas intressen (Stevahn m.fl., 2000, s. 772). Det kan ske genom påminnelser utav andras perspektiv av händelser där pedagogen ger barn *prosociala* förslag att hantera frustrerande situationer. Det är en god möjlighet för barnen att utveckla sitt självförtroende och skapar goda kamratrelationer (Gloeckler & Cassell, 2012, s. 251).

Pedagogen ska undersöka vad orsaken beror på den aktuella konflikten, hur den har kunnat starta och eskalerat. Detta medför en grundläggande förståelse att hantera konflikten i mån att inte hämma barnets självkänsla eller integritet. Konflikter kan vara olika svåra för de inblandade parterna, såväl att befinna sig i som att hantera den. Vid konflikthantering finns ingen entydig metod som möjliggör att hantera alla konflikter på samma sätt. För att motverka konflikter ska pedagogerna använda sig av nödvändig kompetens för gällande situationen som de står inför (Friberg, 2012, s. 55). Vid konflikthantering är det centralt att pedagogen är aktivt närvaro, har en god bemötande och ett tydligt pedagogiskt ledarskap (Öhman, 2008, s. 26). Detta möjliggör att reflektera konfliktsituationen kring olika perspektiv och synvinklar vilket ger en tydligare förståelse och underlättar arbetet med konflikthantering. Vid konflikthantering är det lätt hänt att pedagoger drar alltför snabba slutsatser och skuldbelägger de involverade barnen. Ett sådant förhållningssätt försvårar att hantera konflikter (Friberg, 2012, s. 55 – 56).

Enligt en studie har det observerats hur förskolebarn hanterar sina konflikter utan att pedagogerna är inblandade i situationen. Resultatet visar att 75 procent av äldre barnen använder sig av konstruktiva beteenden vid hantering av konflikter. Det visar dock att mindre barnen ännu inte är tillräckligt utvecklade och har brister i sina sociala färdigheter som är anledningen till varför de oftast hamnar i konflikter (Öhman, 2003, s. 242). Men genom att ge tillfälle för barnen att hantera konflikter minskas deras *egocentriska beteende* gentemot varandra (Stevahn m.fl., 2000, s. 772). Ett exempel på ett förebyggande strategi är att påminna barn om det regler som gäller i verksamheten, det framkommer på följande vis.

”Emily hade leksaken först och hon kan behålla den tills hon är klar!”

Pedagogen kan ta lösningen till ett steg längre genom att föreslå barnet om en annan leksak. Detta leder till att pedagogen istället fångar barns uppmärksamhet med något annat och inte låter det barnet att vara utan leksak (Gloeckler & Cassell, 2012, s. 253). För vissa barn faller det helt naturligt att handskas med de vardagliga konflikterna som uppstår i förskolan, medan andra barn kan uppleva som något jobbigt och även behöva pedagogens stöd för att hantera sina känslor. Det är viktigt att pedagogen finns där för barnen och ger en känslomässig vägledning och hjälper barnet att hitta sin *”lugna-ner-sig-förmåga”*. Pedagogerna ska acceptera de bakomliggande känslorna och visa att det inte är fel att bli besviken, arg eller ledsen (Öhman, 2008, s. 230 - 232). En känsla kan aldrig vara fel vilket pedagoger inte ska underskatta eller nedvärdera barns känslor då de kan hota deras identitet (Öhman, 2003, s. 237).

En kris för med sig något positivt då barnen tillsammans med pedagogerna får möjlighet att diskutera kring vad barnet kan göra för att situationen ska bli bättre. Vilket är därför viktigt att pedagogen tar ställning till hur hen uttrycker sig för de involverade barnen i ett samtal efter en konfliktsituation, då när en konflikt inträffats kan små variationer i språket spela en stor roll (Dahlkwist, 2004, s. 37 & 156). Det är viktigt att pedagogen bekräftar barnets känsla och när barnet har lugnat ner sig kan pedagogen fråga hur hen istället hade kunnat göra. Författaren redogör följande exempel vid en samtalskonversation med barnen gällande ens *destruktiva* handling:

“Jag förstår att du blev rasande på Stefan, när han tog bilen ifrån dig. Men du kan inte slå honom. Kan du hitta ett annat sätt för dig att få tillbaka bilen?”

Pedagogen ska ställa rätta frågor och visa ömsesidighet för barnen, på det viset lär de sig att utveckla det ömsesidiga tänkandet och använda det gentemot sina kamrater i förskolan. Vidare ska pedagoger arbeta för att gottgöra barns *destruktiva* handlingar då de får möjlighet att reflektera kring sin handling och ta lärdom av sina fel. Pedagogen väcker barns tankar genom att fråga huruvida hen istället hade kunnat agera. Om dessa arbetsätt förekommer regelbundet kan det utveckla barnen *konstruktivt* som i slutändan lär sig att handla positivt (Öhman, 2003, s. 233 – 234 & 237 - 238). Vikten av pedagogens kompetens kring konflikter och konflikthantering är avgörande för hur barn blir påverkad. Vid olämpliga sätt att hantera konflikter kan resultera till att barnen blir aggressiva och leder till utanförskap inom barngruppen (Thornberg, 2013, s. 222).

4.2 Etiska ställningstaganden vid konflikthantering

En etisk aspekt som kan förekomma vid barns konflikter är när det är rätt tid för pedagogerna att ingripa vid en konfliktsituation. Ett exempel är att i barns leksituationer kan konflikter vara framträdande och därför är det viktigt för pedagogen att observera och avgör för att omedvetet inte avbryta en leksituation. Konflikter kan även framträda i barns leksituationer och det är viktigt att pedagoger visar hänsyn och respekterar det. Leken ska ses som en lärsituation med stora möjligheter att lära sig sociala koder, utveckla sina sociala färdigheter och konflikthanteringsstrategier (Vedeler, s. 2009, s. 65). En annan viktig aspekt är att de *dolda* konflikterna kan vara svåra att uppmärksamma tillskillnad av öppna konflikter. Sådant uppstår främst i leksituationer och som pedagog är det viktigt att ha ögonen på barnen även när de leker för att undvika *exkludering* (Vedeler, 2009, s. 62). Pedagogen ska ingripa vid skada, vare sig uttryck eller handling, för att värna både det individuella barnet och barngruppen. Så småningom lär barnen sig att hantera konflikter på

egen hand genom att först hämta en pedagog för att reda ut konflikten som sedan övergår till att barnen tar lärdom av pedagogers strategier vid konflikthantering och agerar på ett liknande sätt när en konfliktsituation uppstår (Öhman, 2003, s. 236 – 239).

Ytterligare etisk aspekt är att pedagoger oftast agerar alltför snabbt för att gottgöra barns relation efter en konfliktsituation eftersom barn kan i efterhand känna skam över det hen har varit med om. Barn kan också uppleva blandade känslor och därför är det viktigt att ge den tid som behövs för de berörda barnen för att kunna smälta in och reflektera över det som har hänt. Pedagoger ska inte tvinga barnen att bli vänner om de inte känner för det just den stunden. Men pedagoger ska inte heller lämna de osämja, de ska ge hopp om att det går att bli sams igen. I sådana situationer är det viktigt att fokusera på barnets *egna perspektiv* och försöka uppfatta situationen utifrån deras värld (Öhman, 2003, s. 238 – 240). Pedagogen ska försöka sätta sig in i barnets situation och undvika att bara fokusera på sitt eget budskap (Dahlkwist, 2004, s. 123).

”Tvinga aldrig barnet att be om ursäkt eller förlåtelse. Du kan aldrig tvinga någon att ångra sig. Att säga förlåt kan lätt bli en tom fras, en eftergift åt de vuxnas krav som är till intet förpliktigande”

Om pedagoger är strikta med att barnen ska be om ursäkt efter en konfliktsituation kan barnet uppleva det som en bestraffning. I detta fall har då pedagogen dels gått emot barnets integritet, dels har barnet inte tagit lärdom av sin *destruktiva* handling. Vidare menar författaren att de barn som inte upplever svårigheter med att be om ursäkt kommer möjligtvis att återigen hamna i en ny konflikt. När barn ber om ursäkt så innebär detta att de tar ansvar för sina handlingar och strävar efter att detta inte förekommer återigen (Öhman, 2003, s. 238 – 240). I samband med en konfliktsituation ska barnen tydligt uttrycka sina känslor och även kunna acceptera att de involverade personerna ligger bakom detta. Genom att säga *förlåt* till varandra är det alltså en möjlighet att lämna sin ilska och upprörande tankar kring det som har hänt (Friberg, 2012, s. 126).

Enligt en studie (Johansson & Johansson, 2003) visas hur barn tillsammans med pedagogens stöd kan uppnå en enighet efter en konfliktsituation. Pedagogen ska dels sträva efter ett samförstånd med en överenskommelse som är bekräftad av alla parterna, dels ska pedagogen ha i åtanke att respektera enskilda barnets rättigheter och integritet. Resultaten av studien visar att pedagogen ska låta konflikthanteringen ta sin tid då en snabb strävan för ett samförstånd och en övertala om att barnen ska be om ursäkt för varandra, leder definitivt inte till en främjande konflikthantering. När barn ber om ursäkt betyder det inte att känslorna är över, likaså leder det inte till en lärande strategi för att hantera konflikter *konstruktivt* (Thornberg, 2013, s. 223).

4.3 Konflikthanterings betydelse i relation till barns lärande och utveckling

Konflikter är oundvikliga och kommer alltid finnas i mänsklig samvaro. Oftast hanterar barnen sina konflikter själva men det finns också situationer då en tredje person, dvs. pedagog, behövs till hjälp. Konstruktiva konflikthantering innebär att barnens konflikter löses långsiktigt där pedagogen arbetar med ett demokratiskt förhållningssätt och tränar barnen att bli goda samhällsmedborgare. Det handlar om att *ge mer makt och kunskap* till barnen så att de nyttjas och utvecklas av sina konflikter samtidigt de lär att hantera på ett mer ändamålsenligt sätt (Carlsson & Rosenberg Kimblad, 2011, s. 62 & 105 - 106). Pedagogernas *konstruktiva* konflikthantering leder till *mikro* (lokal)- och *makro* (global)

nivå. Genom att barnen lär sig att sätta in sig i andra parternas perspektiv och förstå deras grundläggande behov förhindras våld och barnen mår bättre vilket i sin tur leder till en positiv arbetsklimat i förskolan. Detta påverkar konfliktlösningen även på global nivå (makro) då det är en god grund på långt sikt att skapa en fredskultur. Barn som uppvisar ett beteende eller handling på ett destruktivt sätt tyder på att de saknar färdigheter och behöver bli förstådda i sitt sätt att tänka (Carlsson & Rosenberg Kimblad, 2011, s. 187).

Utvecklande sociala färdigheter hos barnen leder så småningom att barn använder *prosociala handlingar* för varandra. Det innebär handlingar som syftar att stödja, hjälpa eller nyttja framförvarande barnen genom olika positiva handling. Undersökningar visar att barns förmåga av prosociala handlingar har en samband med utvecklingen av deras relationer med sina kamrater i förskolan. Vidare menar författaren att barns utveckling av prosocial förmåga anses vara en central uppgift och ett viktigt mål av uppfostran i förskolan. Barn som däremot saknar dessa färdigheter är oftast inblandade i konflikter då de utför negativa sociala handlingar. Det är pedagogens ansvar att utveckla barns *prosociala* förmåga för att förhindra de *egocentriska* handlingar (Pape, 2001, s. 49 & 53 - 54).

Pedagogernas synsätt på barnen har en stor betydelse för deras lärande och utveckling i förskolan, då synsätten leder till att handlingar förebyggs. Författarna definierar följande citat:

”Problemet är problemet. Personen är inte problemet”.

Barn med *destruktiva* beteenden eller handlingar ska inte anses vara ett problem, istället ska pedagogerna se olikheterna som en utmaning och framväxt i det pedagogiska arbetet. Det gäller att kunna skilja mellan problem och person. Det är beteendet och situationen som behöver förändras, inte barnen själv. Barn ska alltid uppskattas och bli bemötta med respekt. När barn uppvisar bristande färdigheter ska pedagogerna visa hänsyn och försöka förstå barnet genom att se på situationen utifrån barnets tankesätt och perspektiv. Det är viktigt att pedagogen bemöter situationen på ett ändamålsenligt sätt och arbetar för att stegvis träna upp det berörda barnet så att hen samspelar och fungerar bättre inom barngruppen. Pedagogerna ska ge redskap för att hantera situationen på allra bästa sätt som nyttjar de. Det är viktigt att inte skuldbelägga barnen då det kan hämma deras utveckling och påverka dem negativt. Likaså ska barnen inte tryckas ner för de fel som de har gjort och pedagogerna ska ha i åtanke att inte höja rösten för dem. Pedagoger ska alltså undvika destruktiva handlingar för att förhindra att en destruktiv utveckling förebyggs. Istället ska de vara goda förebilder då barns beteenden och handlingar speglar av pedagogernas förhållningssätt (Carlsson & Rosenberg Kimblad, 2011, s. 74, 92 & 192).

5. Barns sociala samspel - sociokulturella teorin

Den ryske psykologen Lev Vygotskij's (1896 - 1934) *sociokulturella teori* fokuserar på barns sociala samspel och menar att den kommunikativa aspekten ligger centralt i teorin och är avgörande för deras utveckling. Vygotskij menar att barns lärande sker främst genom det sociala samspelet, då de tar del av olika sociala färdigheter såsom tänka, tala och handla i olika situationer de är engagerade i. Det möjliggör i sin tur att de reflekterar och till rättar sitt handlande för varandra (Williams, 2006, s. 40 & 47). Oftast är det att språkligt starka barn har goda sociala färdigheter till skillnad av de barn som är språkligt svaga. Barn som har brister i språkliga färdigheter kan uppleva svårigheter med att uttrycka sig, vilket möjliggör till en *destruktiv* handling att inträffa (Pape, 2001, s. 105 - 106).

Barns lärande är ständigt i en pågående utvecklingsprocess och barn kan vara i behov av pedagogiskt stöd. För att pedagoger ska kunna ge barnen möjligheter för lärande ska barns förmåga användas som utgångspunkt för att vidareutveckla arbetet. Vid stöttning och vägledning för barns lärande kallas det alltså för *den proximala utvecklingszonen*. Denna zon förekommer när barnens kompetens inte är tillräckligt att självständigt utföra en viss färdighet. När en kompetent individ är delaktig och stöttar lärandet kan det vidareutvecklas med nya utmaningar. Dock upphör stöttningsen när barnet har lärt sig att behärska färdigheten på egen hand. Pedagogerna ska ha i åtanke att inte lösa hela arbetet för barnet, utan låta hen stå i relation med utmaningarna i syfte att utveckla sina bristande kunskaper och erfarenheter (Säljö, 2017, s. 260 - 261). Den sociokulturella teorin belyser alltså vikten av barns kommunikation samt samspel i relation till lärande och utveckling, vilket har ett starkt samband med detta studieområde. När barnen behärskar att utmanas i sina färdigheter så blir det lättare att handskas med olika problemlösningssituationer i förskolan. Därför är det en god förutsättning för pedagogerna att utgå ifrån barnens *utvecklingszon* vid lärande av konflikthantering eftersom barnen lär sig så småningom att utföra på egen hand. Denna typ av arbetssätt kan även underlätta barnen vid sociala samspel då en kunnig barn kan hjälpa sina kamrater att hantera en konflikt. Det blir en möjlighet för barnen att byta roller och agera som lärare för andra barn som har behov av hjälp, de lär av varandra i de situationer de befinner sig i. Barnen ger och tar kunskaper av varandra vilket leder till att deras erfarenheter kring olika konflikthanteringsstrategier överförs mellan varandra (Williams, 2006, s. 31, 40 - 41).

Barns konflikter kan orsakas av många olika anledningar, men oftast handlar det om deras sociala samspel och relationer vilket finns kopplingar till Vygotskij's sociokulturella teori. Hans teori och tankar avspeglar både i samtalsintervjuer och barnobservationer. I praktiken har det varit möjligt att iaktta barns sociala samspel och samtalskonversationer under vissa tillfällen. Vid samtalsintervjun har det följts en intervjuguide där flesta utav frågorna behandlar om pedagogernas syn och förebyggande arbetssätt kring konflikthantering. Det belyser hur pedagogerna kan hantera situationen och vilka strategier som kan användas. Även hur pedagogerna kan göra barn delaktig vid en konflikthantering för att bidra med lärande så att de kan vidareutvecklas inom sin kompetens. Det visar tydligt att arbetet bygger på pedagogens stöttning och vägledning där kommunikationen har en central plats vid hantering av konfliktsituationer. Vid det laget kan kommunikationen ses som ett viktigt hjälpmedel för barn och pedagoger, å andra sidan kan det också vara ett hinder inom barns konflikter. Härmed kan det konstateras att teorin genomsyrar i hela studieområdet och belyser i olika områden.

6. Metod

I metodavsnittet presenteras tillvägagångssätt med datainsamling av materialet. För att ge läsarna en bredare förståelse kring detta avsnitt beskrivs arbetets genomförande med urvalsgruppen, de metoder som använts och hur insamlade materialet har bearbetats. För att uppnå ett trovärdigt resultat har tre kvalitativa intervjustudier i samband med barnobservationer genomförts. Detta möjliggjorde att samtidigt få ta del av teoretiska perspektivet och även hur pedagoger arbetar med barns konflikter och konflikthanteringen i praktiken.

6.1 Urval

Pedagogerna i studien är verksamma förskollärare med olika yrkesbakgrund och arbetar i två olika förskolor. En pedagog var från en förskola i en stor stad, medan andra två pedagoger arbetar i en annan förskola men från olika avdelningar. Urvalet av deltagarna till intervjun genomfördes genom att fokusera på personer med förskolläraryrket för att jag har varit nyfiken hur förskollärare ser på konflikter och konflikthantering i förskolan. Det har inte skett något specifikt urval kring förskoleverksamheten då båda förskolorna ligger i olika orter och är mångkulturella med barn 1–6 åldersgrupp. Vid gällande av barnobservationer fokuserades bara på en förskola. Anledningen var tidsbrist och jag kunde därför inte fokusera på båda förskolor. Nedan redogörs en kort beskrivning av de tre medverkande pedagoger för samtalsintervjun:

- Pedagog 1: Nyexaminerad förskollärare, 2 år som verksam pedagog.
- Pedagog 2: Förskollärare, 8 år som verksam pedagog.
- Pedagog 3: Dåvarande barnskötare, validerades till förskollärare, 15 år som verksam pedagog.

Pedagogerna är i olika åldersgrupp, där medelåldern är 30 år. Den första pedagogen var nyexaminerad förskollärare medan den tredje har arbetet en längre tid inom förskola. Det finns ingen gräns för antalet av genomförda samtalsintervjuer och att man kan avrunda när samtalsintervjuerna ger en teoretisk mättnad (Esaiasson m.fl., 2012, s. 259). Efter tre genomförda samtalsintervjuer kände jag att datainsamlingen var färdigt och gav en tillräcklig god bild av studieområdet. Ytterligare viktig aspekt som jag tog hänsyn till var att vända mig till förskolor jag inte tidigare hade någon kontakt med, likaså ingen kännedom av medverkande respondenterna. Vid val av intervjupersoner är det rekommenderat att fokusera på främmande individer då det kan vara lättare att upprätthålla ett professionellt uppförande under samtalsintervjuer. Samtidigt kan även respondenterna känna en bekvämlighet med att öppna sig för en person som man har en begränsad relation till (Esaiasson m.fl., 2012, s. 259).

7. Datainsamlingsmetod

7.1 Samtalsintervju

Syftet med undersökningen är avgörande för vilken metod som är mest relevant att användas. Arbetet handlar om att undersöka hur pedagoger ser på barns konflikter och konflikthantering i förskolan och därför har jag tagit mig tillväga med kvalitativ intervjustudie där jag har följt en intervjuguide (se bilaga 2). Det utmärks med att ställa enkla och raka frågor och få innehållsrika svar. Sedan bearbetas och analyseras datainsamlingen för att finna samband bland deltagarnas resonemang. Vilket även ger mig djupare förståelse av pedagogernas erfarenheter och upplevelser kring studieområdet (Trots, 2010, s. 25, 32 & 35). När jag kontaktade respondenterna var det viktigt att få intervjuguiden skickad i förväg för att kunna förbereda sig inför samtalsintervjuer. Detta har dock inte skett då målet med intervjun är att åstadkomma trovärdiga synpunkter som är baserad på deras egen verklighet. Efter genomförda samtalsintervjuer är det också viktigt som intervjuare att inte dela in svaren inom kategorier som *rätt* eller *fel*. Det gäller att acceptera och respektera deras tankar och åsikter kring de olika frågeställningar som de besvarar till (Esaiasson m.fl., 2012, s. 259 & 264 - 265).

Det finns olika typer av intervjuformer och i detta arbete har strukturerade metoden använts. Det innebär att intervjuaren följer en intervjuguide och håller sig till ett bestämt ämnesområde. Genom att ha hög grad av strukturering blir även datainsamlingen i efterhand lättare att indela i olika kategorier (Trots, 2010, s. 40). I samband med kvalitativ intervjustudien har även barnobservationer genomförts i syfte att uppnå en trovärdig datainsamling som möjligt. Jag ansåg att dessa två metoder kompletterar varandra och belyser studieområdet med ett gott resultat (Trots, 2010, s. 34 – 35).

7.2 Barnobservationer

Samtalsintervjuer kompletterades med observationer för att få en helhetsbild av hur konflikter och konflikthantering tillämpades i praktiken. Att observera innebär att se, höra och iakttä något uppmärksamt där iakttagelserna dokumenteras på ett pålitligt sätt som sedan tolkas och analyseras (Karlsson, 2014, s. 14 & 17). Det gäller att ha i åtanke med vilket syfte man vill genomföra sina observationer. Genom observationer ville jag se vilka strategier som användes för att förebygga barns konflikter i förskolan och för att uppnå bästa resultatet har löpande protokoll genomförts. Fokuset låg på hur pedagoger agerade, hanterar och förebygger barns konflikter och om det bidrog till en lärandesituation. Observationerna dokumenterades omedelbart vid observationstillfället och detta gjordes med hjälp av ett anteckningsblock. Anledningen var för att inte glömma viktiga detaljer från konfliktsituationen då det kan vara svårt att minnas allt i efterhand (Rubinstein Reich & Wesén, 2011, s. 11 - 12 & 15 - 16).

7.3 Genomförande av samtalsintervjuer och barnobservationer

Genomförandet av samtalsintervjuer påbörjades med att först ta i kontakt med olika förskolor genom telefonsamtal. Jag presenterade mig själv och förklarade att jag skriver ett självständigt arbete kring ämnet pedagogernas syn på barns konflikter och

konflikthantering i förskolan. Därefter efterfrågades om någon eller några utav pedagoger från förskolan hade möjlighet att medverka för en samtalsintervju. Trots att flera förskolor kontaktades var det endast tre pedagoger från två förskolor som ställde upp för samtalsintervju. Två pedagoger var från samma förskola, men arbetade i olika avdelningar. *Informationskravet* enligt de fyra grundläggande individsskyddskravet, följdes genom att respondenterna och barns föräldrar blev informerade syftet med forskningsarbetet och vilka villkor som gäller för deras deltagande. Det informerades om att det är frivilligt att delta och att de har rätt att när som helst avbryta sin medverkan utan att bli negativt påverkad. Jag informerade även om hur datainsamlingen ska genomföras och förklarade att det används enbart för forskningssyfte. Detta har skett muntligt för samtalsintervjuer och skriftligt för barnobservation före påbörjat arbete (Vetenskapsrådet, 2011, s. 6 – 7). Medgivandet för intervjun skedde alltså muntligt via telefonsamtal och där kom vi överens om en träff i deras arbetsplats. Detta moment har varit kämpigt eftersom det var svårt att få tag på pedagoger med förskolläraryr utbildning. Deras anledningar har oftast varit att de inte har tid eller att de saknar personal på avdelningen och därmed inte kan ställa upp för en intervju.

Jag valde att gå vidare med tre respondenter och före samtalsintervjuer fick jag deras tillåtelse att genomföra datainsamlingen med hjälp av ljudinspelning. Härmed följdes *samtyckeskravet* som handlar att respondenterna blev informerade om sin rätt att bestämma hur länge de ska medverka och under vilka villkor det ska ske (Vetenskapsrådet, 2011, s. 9 – 10). Det förklarades vad som ska göras med ljudinspelningen, vilka som har tillgång till den och hur länge det ska bevaras. *Konfidentialitetskravet* tillämpades genom att de utlovades att deras personuppgifter för forskningsarbetet ska tas hänsyn till så att det förvaras tryggt och att obehöriga inte kan komma åt uppgifterna. Deltagarnas personuppgifter ska skrivas på ett sådant sätt att det omöjliggör identifiering, men om det i förmodan skulle inträffa ska det åtgärdas genom att försvåra identifieringen (Vetenskapsrådet, 2011, s. 12 – 14). När samtliga tre samtalsintervjuer var genomförda transkriberades och analyserades datainsamlingen. Ljudinspelningen var ett användbart redskap vid tillvägagångssättet av detta moment. Transkriberingen var ett tidskrävande arbete men det möjliggjorde i efterhand att kunna kontrollera exakta orden om man vill citera något ifrån respondenternas svar på frågeställningar. Det blev även lättare att rikta uppmärksamheten åt vad respondenterna sade under samtalsintervjuer vilket även säkerställde att anteckningarna blev riktiga (Bell, 2006, s. 165). Slutligen följdes *nyttjandekravet* genom att det insamlade datamaterialet ska endast användas i forskningssyfte och får inte utlånas eller användas för annat bruk. Det ska inte heller förbrukas för åtgärder eller beslut som skulle kunna påverka deltagarna utan deras godkännande (Vetenskapsrådet, 2011, s. 12 – 14).

Genomförandet av observationer började med att skicka ut ett informationsbrev till alla föräldrar och tog deras medgivande för barnobservationer i förskolan (se bilaga 1). Observationerna genomfördes i en förskola i tre dagar under förmiddagar då det var mest relevanta tidpunkten för konfliktsituationer. Fokuset låg på alla barnen i förskolan eftersom det annars hade varit svårt att skilja på dem. Tanken var att välja barnen slumpmässigt och inte rikta fokuset på ett särskilt barn eller barngrupp (Rubinstein Reich & Wesén, 2011, s. 16). Jag hade en obestämd placering och iakttog barns lek- och samspelsituationer från ett visst avstånd så att jag kunde se och höra obehindrat. För att skapa en struktur i mina dokumentationer av konfliktsituationer så försökte jag uppmärksamma vad som hade hänt strax före observationen, vilka som var närvarande på det platsen och vad de hade gjort. Att observera har varit ett tidskrävande moment som kräver mycket koncentration. En

nackdel som förekom under observationer var att jag kunde bli störd av andra barn som fanns runt omkring mig vilket oavsiktligt kunde avbryta observationstillfället.

7.3.1 Databearbetning och analysmetod

Efter att både samtalsintervjuer och barnobservationer var genomförda bearbetades och analyserades datainsamlingen. Samtalsintervjuer transkriberades och strukturerades i ordning, där svaren delades in för varje frågeställning. Det gav mig en helhetsbild av svaren och likaså blev det lättare att kunna jämföra svaren och analysera med varandra. Barnobservationerna bearbetades genom att gå igenom olika konfliktsituationer som jag hade dokumenterat under mina besök. Jag höll mig till barns vardagliga konflikter i förskolan och detta redogörs med tre exempel i kommande resultat avsnitt.

7.3.2 Validitet, reliabilitet och generalisering

Validitet och reliabilitet är viktiga kriterier inom forsknings undersökningar och används för att säkerställa kvaliteten för de genomförda undersökningarna. Validitet menas att vi mäter det vi avser att mäta och kan bedömas när den empiriska datainsamlingen är genomförd. Reliabiliteten behandlar det empiriska datainsamling som belyser vikten av trovärdighet, giltighet och rimlighet av resultatet. Det ska kunna uppvisa samma resultat när det genomförs vid annat tillfälle oberoende av vem det utförs (Kvale, 1997, s. 208 – 209, 215 & 261). För att uppnå en hög reliabilitet inom forskningsarbetet ska forskaren alltså vara noggrann vid mätning och vara frånvarande av slumpmässiga och osystematiska fel (Esaiasson m.fl., 2012, s. 57 & 63). Eftersom datainsamlingen bygger på tre kvalitativa samtalsintervjuer medan barnobservationer fokuserar endast på en förskola är det viktigt att poängtera att resultatet inte går att generaliseras. Det ger en ungefärlig bild av studieområdet (Kvale, 1997, s. 208 - 209).

8. Resultat och analys

I detta avsnitt redogörs en sammanställning av de insamlade data som utfördes genom samtalsintervjuer och observationer. Resultatet behandlar syftet med forskningsarbete som innebär att undersöka pedagogernas syn på konflikthantering samt hur de förebygger konflikter i förskolan. Det tar sin utgångspunkt av arbetets tre frågeställningar som tydliggör och presenterar resultatet i underrubriker. Samma ordning på pedagoger följs enligt metodavsnittet.

8.1 Hur ser pedagoger på barns konflikter?

Konflikter tillhör förskolans vardag och kan vara både stora och små. Enligt samtliga tre pedagoger innebär barns konflikter när två eller flera barn inte kommer överens över något. Två pedagoger menar att det skapas främst i samband med kommunikationssvårigheter medan den tredje pedagogen menar att det istället beror på missförstånd av barns avsikter. Dessa tre pedagoger uttrycker sig i följande vis:

”Barn hanterar konflikter på ett helt annorlunda sätt och det är mest för att de inte har språket...//. Språket är inte stark nog för att de ska lösa konflikten verbalt och då blir det kroppsligt och då kan de smälla till varandra” – Pedagog 1.

”De missförstår varandra för att en del har inte verbala språket alls och vi har många som har flera språk så de har inte svenska språket. Många har som vi tror en språkstörning...//. Så det blir mycket missförstånd tex. han sa bajs och sen kommer det fram att han vill ha majs. Så du förstår att det kan bli jätte fel” – Pedagog 3.

”Då när det är flera så är möjligheten att det blir mycket rörelse och de springer och råkar krocka för att det inte finns mycket plats...//. Det andra barnet tar illa upp och tror att det barnet har slagit...//. Så 90 procent är missförstånd” – Pedagog 2.

Det visar att när barns språkliga kompetens inte är fullständig kan det ha negativa följder. Dessa tre pedagoger är överens i sitt resonemang om att missförstånd framträder en central plats i barns konflikter. Barn kan missförstå varandra både verbalt och icke verbalt beroende på situationen. När barnen saknar det verbala språket kan de istället uttrycka sig kroppsligt vilket orsakar fysiska konflikter. Missförstånd leder alltså till felaktiga tolkningar av varandras avsikter. Så i detta fall betonar pedagogerna att barns konflikter är beroende av deras språkliga brister som har ett starkt samband med hur de uppfattar varandra.

Pedagog 1 ger följande sex exempel på konfliktorsaker. Det första kan bero på när barns åsikter krockar med varandra och inte är överens om en gemensam sak. Det andra handlar om när ett barn är aggressiv medan kamraten tar det som en försvarsmekanism, då kan det uppstå en konflikt mellan parterna. Det kan också förekomma vid uteslutningar av barns lekar, där ett barn inte föredras att lekas med eller inte får vara med i andras leksituationer. Fjärde konfliktorsaken är när två barn inte är överens om en leksak, detta är ett vanligt förekommande konfliktorsak eftersom barn i den unga åldern kan uppleva svårigheter att

leka tillsammans. Konflikter kan också uppstå när ett barn avbryter andras lekstunder på ett felaktigt sätt som kan leda till att de utsatta barnen inte alls blir glada över. Fastän barnet kanske inte har en dålig avsikt och ville endast komma in i leken så kan det tolkas annorlunda av andra barn. Slutligen kan det också handla om när barn retas eller säger fula ord mot varandra, speciellt när det handlar om negativt laddade ord då kan det också uppstå en konflikt.

”Det är som uttrycket som man säger små barn – små konflikter, stora barn – stora konflikter” – Pedagog 3.

Pedagog 3 betonar i sitt resonemang att barns ålder är avgörande hur stor konflikten kan vara och hur svår konflikthanteringen kan se ut, då barn blir smartare med åldern och lär sig att dölja sanningar. Pedagogen lyfter upp ett exempel och menar att när ett litet barn vid 1 – 3 åldersgrupp, slår sin kamrat så kan sanningen bruka dyka upp lika fort, vilket leder till en lättare konflikthantering. Medan äldre barn vid 4 – 6 åldersgrupp, föredrar att inte erkänna sitt felaktiga uppförande och när en pedagog inte är närvarande vid en sådan konfliktsituation så är det svårare att hantera konflikten. Enligt Pedagog 2 kan även pedagoger ha svårigheter vid vissa konfliktsituationer att förstå vad som har inträffats då barnen vägrar att bekräfta och acceptera vad de har gjort.

Observation 1. - Missförstånd av avsikter mellan barnen

Det var förmiddag och alla avdelningar hade just gått ut för utomhuslek i förskolans gård. Två barn lekte tillsammans och deras lek handlade om att jaga varandra och när ena blev tagen skulle hen krama om det tagna barnet. Markoo och Sara fortsatte leka så ett bra tag tills det inträffade en incident och stoppade leken. Markoo hade nämligen råkat krama Sara väldigt hårt vilket det inte kändes bra för henne. Hon gick ifrån en bit och ville inte längre leka mer.

Sara: Ajjj, det gjorde ont Markoo, jag vill inte vara med.

Markoo: Kom vi kan prata.

Sara: Jag vill inte att du gör så hårt

Markoo: Jag ville bara krama, det var inget dåligt menat

Sara: Men du kan vara försiktig nästa gång.

Markoo: Okej, ska vi fortsätta leka?

Sara: Ja.

Pedagog: Vad bra att ni kunde lösa det mellan varandra. Vad duktiga ni är!

När situationen inträffades var en utav pedagogerna närvarande och hörde deras samtalskonversation. Pedagogen blev glad över att de löste konflikten på egen hand och berömde deras initiativ.

Pedagog 2 menar att barn ska ta lärdom i tidigt ålder av sina rättigheter och skyldigheter gentemot varandra. Barn ska kunna lyssna och kommunicera med varandra, de ska också respektera varandra oavsett kön, ålder, bakgrund eller etnisk tillhörighet. Pedagog 3 menar att det är positivt när pedagogen märker att barnen tar lärdom av det man säger och speciellt när man ser en positiv förändring hos barnens utveckling. Barn blir mer empatiska och så småningom lär de sig att hjälpa varandra. Istället menar Pedagog 3 att pedagogens förhållande och bemötande till barns konflikter är avgörande för hur de lär sig och tar till sig. Pedagogen lyfter upp vikten av pedagogernas sätt att öka barnens självkänsla genom att berömma barnen när de gör en bra uppförande vid en konfliktsituation utan pedagogens

hjälp. Vid ett observationstillfälle kunde jag som observatör ta del av hur pedagoger agerade vid en konfliktsituation. Som i detta fall har skett i föregående nämnda observation, där två barn missförstår varandras avsikter och väljer att lösa det på egen hand. Medan pedagogen iakttar deras situation från ett visst avstånd och i efterhand berömmar deras initiativ. Detta visar tydligt att det pedagogen har sagt under samtalsintervjuer överensstämmer med hur hen tillämpar det i förskoleverksamheten. Vidare menar pedagogen att detta leder till en effektivare konflikthantering där barnen blir mer självständiga vid framtida konflikter. Vid en konflikt kan man alltid ta upp en lärdom inför framtida konflikter då man alltid blir visare inför nästa konfliktsituation. Enligt Pedagog 1 blir även pedagoger inte klara med sig själv eftersom man ständigt utvecklas inom förskolan. Vidare menar pedagogen att när man har en god kännedom av barngruppen, likaså när barnen har en tillit för pedagogen, kan det då bli lättare att hantera en konfliktsituation. Som pedagog behövs mera kunskaper och erfarenheter med konflikthantering eftersom det börjar nya barn hela tiden och det kan finnas barn som har särskilda svårigheter eller behov som de i arbetslaget behöver arbeta med.

Konflikter kan också bidra med negativa aspekter och nedanför följer pedagogernas synsätt kring det. Pedagog 3 menar att vissa barn inte tar några lärdomar av sina konflikter, utan upprepar samma misstag flera antal gånger. Förskolan är en möjlighet att förbereda äldre barnen och göra de visare eftersom de inte kommer att få samma tillsyn i skolan. Pedagog 1 menar att en negativ aspekt som kan framträda i barns konflikter är främst när det handlar om makt. Det kan vara när ena barnet är starkare än den andra och personlighetsmässigt trycker ner den. Det kan också ske när barnet är starkare verbalt eller kroppsmässigt. Men makt kan också förekomma av pedagoger eftersom de har möjligheten att kunna lägga sig i olika situationer som anträffats i förskolan. Ett exempel som pedagogen lyfter upp är om ett barn skulle gråta så kan pedagogen i detta fall säga att barnet har gjort fel. Fastän pedagogen kanske inte har en aning om vad som inträffats. Vid gällande av makt så är pedagogerna mest farligast då de har makten att göra vad som helst oavsett vad situationen visar. Ett ytterligare negativ aspekt som Pedagog 2 lyfter upp är vikten av pedagogernas arbete med barns konflikter. Om pedagogen inte tar ställning till konflikter kan det då bli stora och icke hanterbara som i sin tur kan påverka kamratrelationer negativt. Det kan inträffa allvarliga situationer där barnen istället hämnas på sin kamrat och tar ut sin ilska genom att utföra oacceptabla uppföranden. Vid sådana situationer kan det då vara svårare att hanteras. Pedagogen benämner också i sitt resonemang att de tidigare har varit med om en situation där konflikten blev så pass allvarligt att föräldrar var inblandade för att tillsammans med pedagoger kunna reda ut det mellan barnen. Men det värsta är när konflikten sprider sig utanför förskoleverksamheten som leder till att föräldrar får en sämre relation med varandra och inte längre tillåter sina barn att få leka med varandra. När föräldrar är inblandade i barns konfliktsituation kan det vara svårare att hantera, speciellt när det också sprider sig utanför förskoleverksamheten.

8.2 Hur ser pedagoger på konflikthantering i relation till barns lärande och utveckling?

De samtliga tre pedagoger har fått svara på frågan vad en konflikthantering innebär för dem. De likheter som framträder i deras resonemang är att de tre pedagogerna är överens om vikten av pedagogens närvaro vid en konfliktsituation. De menar att barnen i första hand ska få försöka lösa konflikter, särskilt om det inte handlar om något allvarligt. Om det

skulle gå överstyr så ska pedagogen ingripa och hjälpa till att hantera situationen på bästa sätt. Pedagogernas synsätt vad gäller en konflikthantering kommer i följande ordning. *“Är man närvarande så tror jag inte att konflikter uppstår då, pedagogen kan lösa konflikter tillsammans med barnen...//. Inte att jag bara löser konflikten. Vi ställer frågor, hur känner du dig?, Varför slog du honom? Gjorde han något? ...//. För att höra bådas historia, båda kanske har gjort något för varandra, att man inte dummar barnet på en gång”* – Pedagog 1.

“Vi låter barnen att försöka lösa konflikter om det inte är så att de är handbegripliga på något sätt...//. Då går vi i mellan. Vi pratar med honom vad det som hände så får de berätta. Varför gjorde du så? Hur tänkte du? så att de tittar på varandra och pratar” – Pedagog 3.

“Om ett barn kommer och säger att det här barnet har slagit mig, så går vi inte direkt in. Vi ropar på så får de prata med varandra...//. Oftast kan de lösa det mellan, går det inte så får de komma, då får det första berätta sin historia och den andra får berätta, de får lyssna på varandra tills de är färdiga, sen frågar man stämmer det han/hon sa, redan där hittar de oftast vad var felet, de förstår vad det andra har gjort, vad det inte var bra, så de lyssnar på varandra, oftast säger de okej då säger jag förlåt då, men förstår de inte så får de fundera lite” – Pedagog 2.

Dessa ovanstående resonemang visar tydligt att de i stort sett har ett gemensamt synsätt vad gäller vid arbete med barns konflikthantering. Vidare menar Pedagog 1 att man som pedagog ska vägleda och hjälpa barnen vid en konfliktsituation. Det är viktigt att pedagogen inte bestämmer över barnen, utan finns där och vägleder barnen när en situation har inträffats. Oftast krävs det att kommunicera med barnen, men eftersom flesta har brister i språket är det stor sannolikhet att konflikter uppstår. Pedagogen förklarar också att barns kommunikationssvårigheter ibland kan gå så långt att de kan få utbrott. Det kan bero på att hen inte blir förstörd verbalt och istället väljer att kommunicera med kroppen genom att sparka, slänga eller skrika. Som pedagog ska man vänta tills hen har lugnat ner sig för att kunna reda ut det. När barn får utbrott kan det vara svårt att nå hen och därför är det viktigt att pedagogen är bredvid och ger den tid som behövs. En viktig aspekt i detta fall är att pedagogen är närvarande och vägleder efter att hen har lugnat ner sig.

Enligt Pedagog 1 kan barnen bli delaktiga i konflikthanteringen genom att pedagogen uppmuntrar barnen att våga prata med sin kamrat tex. *“jag tycker inte om när du gör såhär”*. Trots att sådant brukar förekomma vid en liten konflikt mellan barnen, så är det ett bra lärandetillfälle för barnen att försöka hantera konflikten. Denna typ av arbetssätt möjliggör för barnen att kunna komma i uttryck utan pedagogers medverkan som de samtidigt också blir delaktiga i konflikthanteringen. Men om det inte skulle funka så är pedagoger närvarande och kan hjälpa att hantera konflikten mellan dessa två barn. Pedagog 2 betonar i sitt resonemang att det största vikten ligger hos barnen då de ska förstå varandra och kunna handskas med en konfliktsituation. De berörda barnen ska kunna reflektera över sina rättigheter och skyldigheter de har för varandra. Vidare menar pedagogen att de arbetar mycket med demokrati och värdegrund på sin avdelning och att barnen har all rätt att säga hur de känner för varandra. De samtliga tre pedagogerna ser konflikthantering som ett lärandetillfälle och betonar olika exemplar för barns lärande och utveckling. Pedagog 3 menar att barnen lär sig att behärska sig och försöker så småningom att undvika konflikter.

“De kan ifrågasätta sig så att de tänker efter först innan de slår, innan de börjar skrika eller innan de börjar bli ledsna, de lär sig att fråga, hur tänker du? Vad menar du? Varför gör du så? Det är ett verktyg som vi vill att de ska ha med sig” – Pedagog 3.

Pedagog 1 menar att barn lär sig genom konflikthantering och de blir mer tålmodiga, lyhörda och empatiska. Barnen värnar om varandra ännu mer och lär sig att vara en bra kompis. Pedagogen poängterar att barn vid den tidiga åldern normaliserar allting, och det är både pedagogers och föräldrars ansvar att lära barnen vad som är rätt eller fel. Pedagogen ger två exempel som visar en positiv utveckling hos barns uppförande gentemot varandra. Ena handlar om när ett barn är ledsen så kan kamraten komma och krama om det barnet. Andra händelsen handlar om att ett annat barn försvarar sin kamrat genom att säga *“nej det får du inte säga, det var inte snällt av dig!”*. Det visar att även kamrater kan motverka för konflikter och istället strävar efter att vara en god vän för varandra.

Enligt Pedagog 1 ska en pedagog alltid vara närvarande, men pedagogerna poängterar också att man inte alltid hinner vara närvarande i varje situation eftersom det är en stor barngrupp och därför händer det att man som pedagog missar vissa situationer. Pedagog 3 menar att konflikthanteringen kan också ske omedvetet på ett felaktigt sätt av pedagogerna. Det kan inträffa situationer där pedagogerna inte är med och ser allting. Vid ett observationstillfälle visas en felaktig bedömning av pedagogerna.

Observation 2. – Ouppmärksam pedagog vid barns konflikter

Under förmiddagen hade ena avdelningen veckomöte därav några utav pedagogerna var frånvarande av barns utomhuslek. Under tiden var resterande pedagoger från andra avdelningar ansvariga för alla barn i förskolan.

Fausia grävde i sandlådan med olika sandleksaker som var lite utspridd överallt. Det var en regnig dag och sandlådan var blött. Med hjälp av hink och spade hämtade hon vatten från vattenpölar och byggde broar i sandlådan. När Mikael uppmärksammade hennes lek så kom han fram till henne och tittade noggrant vad hon höll på med. Han ville också vara med i hennes lek, dock saknade han en egen spade för att leka på samma sätt som henne. När han inte kunde hitta en spade så ryckte han spaden ifrån Fausia´s hand och tog den. Hon var inte alls glad över situationen och ryckte tillbaka spaden från honom för att kunna få tillbaka den. Pedagogen såg endast sista incidenten när Fausia tog spaden ifrån Mikael, det pedagogerna dock inte visste om i denna situation var att spaden egentligen tillhörde henne redan från första början. Pedagogen kom genast för att reda ut situationen utan djupare kunskap om hela incidenten. Fausia hade brister i språket och kunde inte helt uttrycka sig och förklara det som hade skett.

Pedagog: Så kan du inte göra mot din kompis, och riktade blicken mot Fausia.

Mikael: Jag hade den först fröken (egentligen hade Fausia den först).

Fausia: Det var min fröken.

Pedagog: Fausia, jag såg faktiskt att du tog den ifrån Mikael så han får ha kvar den, medan vi får hitta en ny spade till dig.

Därefter gick de tillsammans och letade efter en ny spade i förskolans gård. Fausia´s ansiktsuttryck visade hur missnöjd hon var över pedagogens bedömning. Trots att spaden tillhörde henne och att det faktiskt var Mikael som egentligen skulle skaffa sig en egen spade så var det hon som hamnade på fel sida. När barn har brister i språket kan det leda till att de istället kommunicerar med kroppen, vilket kan ske på ett oacceptabelt sätt. Även

om det inte inträffade ett fysiskt våld mellan dessa två barn, kan man inte heller bortse Fausia's tankar och upplevelser utifrån denna situation. Anledningen att sådant inträffar kan bero på i detta fall att det saknades personal eller att pedagogerna inte var tillräckligt uppmärksamma vid barns lek- och samspelssituationer. Då är det möjligt att de råkar ut för felaktiga tolkningar av situationen som i sin tur påverkar konflikthanteringen enormt.

Det är inte bara barn som lär sig utan även pedagoger tar lärdom av konflikthantering, vilket både Pedagog 2 och Pedagog 1 är överens. De menar att det kan inträffa situationer där de behöver reflektera kring sitt handlande. Man ska kunna kritisera sig själv för att även vuxna också kan göra fel. Pedagog 2 menar att det händer situationer då man ångrar över sitt agerande och kan må dåligt av det. Det positiva är dock att man tar lärdom av sina fel och handlar bättre vid nästa tillfälle. Anledningen att sådant inträffar kan bero på att det saknas personal, det är stor barngrupp, ont om tid eller att det är ett stressigt moment. När en situation inträffar vid ett sådant tillfälle kan det hända att pedagogen går miste om viktiga händelser just för stunden vilket kan då påverka konflikthanteringen enormt. Pedagoger betonar att man ska undvika att vara snabb med att ta beslut vid sådana situationer. Man kanske inte är en bra bedömare just den stunden och därför är det bättre att ta det senare under dagen. Men det är viktigt att inte låta det bli alltför länge. Enligt Pedagog 1 är det viktigt att man påminner sig själv om vad man har gjort eller om det är något som har gått fel. Vid ett stressigt moment kan det hända att man kanske höjer rösten för ett barn och då kan man i efterhand gå igenom och reflektera kring sitt handlande. Pedagoger betonar att det vid flera tillfällen har hänt att pedagogen har behövt gå till ett barn för att be om ursäkt över en situation. Pedagoger ser det som ett lärandetillfälle och menar att även vuxna kan göra fel och lära sig av det. För att man är en vuxen betyder det inte att de är bättre än barnen eller att man kan allt. Även vuxna kan också göra fel. Både Pedagog 3 och Pedagog 1 menar att pedagogen ska vara en god förebild eftersom barn har lätt att ta till sig av vuxna och deras lärande är beroende av pedagogernas arbete och förhållningssätt.

8.3 Vilka strategier används för att förebygga barns konflikter?

Pedagog 2 menar att i förskolan finns det regler och rutiner som bör följas, men om ett specifikt barn inte förstår innebörden av dessa kan det orsakas för en konflikt. Under startåret arbetas det mycket med det för att barnen ska lära sina rättigheter och skyldigheter gentemot varandra. Nedan ges ett exempel på en observations situation som synliggör hur pedagogen väljer att hantera och förebygga barns konflikter.

Observation 3. - Snabb agerade vid en konflikthantering

Det var tidigt på morgonen och barnen hade just ätit frukost. De skulle klä på sig för att gå ut och det var rörigt i hallen med alla barn från avdelningen. Det var kallt och blåsig ut, två pedagoger var närvarande för att hjälpa barnen att klä på sig varmt. Några barn var redan färdigklädda, de stod och väntade på sina kamrater vid ytterdörren för att tillsammans kunna gå ut i gården. Just den stunden knuffade Yousef sin kamrat Elisa för att kunna stå först i kön. Elisa ramlade ner på golvet och började gråta för att hon fick ont. Ena pedagogen såg hela incidenten och var inte alls glad över situationen. Hon lämnade ifrån det hon höll på med och gick snabbt till barnen för att reda ut konflikten.

Pedagog: Nämen Yousef så får du inte göra, du får inte slå din kompis! Säg förlåt, hon fick faktiskt ont.

Yousef: Sade ingenting och tittade bara på pedagogen.

Pedagog: Nu får du säga förlåt till din kompis! Med en bestämd ton.

Yousef: Förlåt Elisa...

Elisa: Hon lugnade ner sig efter att pedagogen ingrep i situationen.

Pedagog 3 menar att anledningen för att konflikter uppstår är beroende på hur pedagogen förhåller sig till den situationen. Om pedagogen är frånvarande av situationen kan det vara svårt att veta vad som har inträffats under konfliktsituation, men om pedagogen istället är närvarande blir det lättare att hindra konflikten utan att det blir något stort. Pedagog 1 menar att konflikter kan uppstå vid barns leksituationer exempelvis när andra barn inte tillåter ett barn att få vara med i deras lekar. Vid liknande situationer är det då viktigt att pedagogen är närvarande och vägleder in det barnet i andra barns lekar. Pedagog 3 förklarar att konflikter är som ett lärandetillfälle och menar att det är ett sätt för dem att lära sig. Pedagogen ska ge möjlighet för barnen att lära sig att lösa konflikter på egen hand samtidigt ska pedagogen också vara närvarande ifall att behovet av deras medverkan skulle efterfrågas. Även Pedagog 1 är överens och förklarar att barn ibland kan uppleva svårigheter med att lösa konflikter på egen hand och därför är det då viktigt att man är närvarande och vägleder barnen vid en konflikthantering.

Det finns olika typer av arbetsmetoder för att förebygga barns konflikter och samtliga tre pedagoger nämner om att de arbetar med *drama* för att visa barnen olika konfliktsituationer.

”Vi har en konflikt där två pedagoger slår varandra, jag slår och säger förlåt och jag slår igen och säger förlåt, och då frågar vi om det här är okej? ...//. För de tror att när man säger ordet förlåt att då är det bra och sen slår de igen” – Pedagog 3.

Det blir mer konkret att visa upp en konfliktsituation för barnen och diskutera över det. Det är upp till pedagogerna att välja vilken scen som ska lyftas fram och diskuteras i barngruppen. Både Pedagog 3 och Pedagog 1 nämner att det blir svårt att nå alla barnen vid stora grupper och därför föredrar de att arbeta med mindre grupper kring förebyggande arbetet med barns konflikter. Det blir också lättare för tystlåtna barnen att komma till uttryck. Pedagog 1 förklarar att många barn har språkliga svårigheter i deras avdelning och att arbeta endast verbalt kan vara svårt för dem att lära sig. De använder mycket material såsom bilder, böcker eller filmklipp. Arbetet förknippas också till barns lek för att när barn har roligt blir det lättare att bidra till ett lärande. Pedagog 2 nämner att projektet *Superhjältarna* har varit aktuellt hos de flera år tillbaka. Det tillhör endast deras barngrupp 4 – 6 åringar och handlar om hur man ska vara mot sina kamrater. Mindre barn längtar att få börja i den avdelningen och också få bli en *superhjälte*. Det gynnar barn som tidigare haft handlingsplan och behövt en extra pedagog eller resurs p.g.a. språkliga svårigheter. Man kan se en utveckling hos dessa barn och att de så småningom lär sig att kommunicera med varandra vilket hindrar konflikter att uppstå lika ofta i deras avdelning.

9. Diskussion

I detta avsnitt redogörs diskussion, metodkritik, yrkesrelevans och vidare forskning. Diskussionen grundar sig på teoretiska avsnittet och tidigare genomförda datainsamling av forskningsarbetet.

Konflikter tillhör förskolans vardag och kan vara både stora och små. Pedagogerna ska undersöka vad orsaken beror på den aktuella konflikten, hur den har kunnat starta och eskalera. Detta ger en grundläggande förståelse att hantera konflikten (Friberg, 2012, s. 55). Enligt tidigare forskning och resultatavsnittet ser vi att konflikter kan uppstå av många olika anledningar. Något som pedagoger är överens om enligt resultatavsnittet, är att konflikter främst uppstår i samband med missförstånd mellan barnen. De menar att missförstånd har en central plats i barns konflikter då de kan missförstå varandra både verbalt och icke verbalt beroende på situationen. När barnen saknar det verbala språket kan de istället uttrycka sig kroppsligt. I första observationssituationen ser man tydligt hur två barn gör möjligtvis lite felaktiga tolkningar av varandras avsikter. Pedagogernas synsätt överensstämmer med definitionen om att barn med språkliga brister leder till att de upplever svårigheter med att uttrycka sig och förstå varandras avsikter (Dahlkwist, 2004, s. 156). Men jag vill också poängtera att missförstånd är även vanligt förekommande i pedagogernas arbete vid konflikthantering.

Hur pedagoger definierar kring begreppet konflikt påverkar hur vi förstår och väljer att hantera den (Hakvoort, 2012, s. 33 – 34). Pedagogerna har ett stort ansvar vid arbete med barns konflikter och konflikthantering, det kan vara *konstruktivt* eller *destruktivt* beroende på hur det hanteras. Genom samtalsintervjuer nämner pedagogerna att de förhåller sig och bemöter barns konflikter på ett positivt sätt. De ser konflikter som ett lärandetillfälle och menar att det gynnar både barnen och pedagogerna enormt. Men man kan inte heller bortse de negativa följder som konflikter kan medföra, som beskrivs med några exempel i resultatavsnittet. Det är inte bara barn som lär sig genom konflikter och konflikthantering, även pedagoger tar lärdom för vidare arbete med konfliktsituationer. De reflekterar och ifrågasätter sitt handlande för att sedan bearbeta sina brister och göra bättre ifrån sig. Själv tycker jag att det är ett bra sätt för att utvecklas inom sin pedagogiska roll.

Det finns ingen entydig metod för att hantera alla konflikter på samma sätt. För att motverka konflikter ska pedagoger använda sig av nödvändiga kompetens för gällande situationen som de står inför (Friberg, 2012, s. 55). Jag håller med forskarens synpunkter eftersom det är helt orimligt att en entydig metod ska kunna tillämpas i praktiken, då barns konflikter sker på olika sätt med olika anledningar som kräver att hanteringen blir beroende av den aktuella konfliktsituationen. Konflikthanteringen har som utgångspunkt att fokusera på processen i konflikten för hur man väljer att arbeta och hantera den (Hakvoort, 2012, s. 33 – 34). En entydig metod i sådana fall kan vara ogynnsam och inte relevant att användas vid olika sammanhang. Konflikter är oundvikliga i förskolan och pedagoger ställs dagligen inför olika konfliktsituationer. Utifrån den *vitaliserade synen* inriktar sig pedagogerna att se konflikter som en god möjlighet till självkritik, eftertanke samt en utgångspunkt för förnyelse. De ser konflikter som något positivt och vågar att bemöta konfliktsituationer på ett *konstruktivt* sätt som stimulerar till ett lärande (Maltén, 1998, s. 151 – 153). I förskolan är det möjligt att ha ett gemensamt synsätt bland sina

arbetskollegor, där de kan diskutera över hur de generellt ser på barns konflikter och konflikthantering. Själv anser jag att detta är ett viktigt diskussionsämne som bör lyftas fram bland pedagoger så att de blir medvetna om varandras synsätt och arbetssätt. De kan ta lärdom av varandra och komplettera ifall att behovet finns. Men man kan inte dra en särskild slutsats att arbetssättet är detsamma hos pedagogerna trots att de ser på situationen utifrån samma synvinkel. Det kan dock skiljas åt helt. I grunden kan man ha ett gemensamt arbetssätt men när man tittar som helhet kan man då finna olikheter. Enligt mina samtalsintervjuer finner jag en likhet i samtliga tre pedagogers synsätt vad gäller konflikthantering. Generellt är de överens om vikten av pedagogens närvaro vid en konfliktsituation och menar att barnen i första hand ska få tillfälle att försöka lösa konflikter på egen hand. Särskilt om det inte handlar om något allvarligt. Om det går överstyr ska pedagogen då ingripa och vägleda barnen vid konflikthanteringen. Men man kan då undra om det verkligen överensstämmer med arbetet i praktiken? Utifrån barnobservationer så kan vi dra en slutsats att samtalsintervjuer framhäver en positiv synsätt kring konflikthantering, medan i praktiken kan det vissa gånger vara motsatsen. Enligt resultatavsnittet lyfts fram att pedagogen helst ska undvika att ta snabba beslut under vissa konfliktsituationer, eftersom man kan gå miste av viktiga händelser som i sin tur kan påverka konflikthanteringen enormt. Genom den andra observations situationen ser vi hur allvarligt en konflikt kan gå till när pedagogen inte är uppmärksam och inte har tillräckligt information om incidenten. Men samtidigt kan vi inte heller bortse hur hen väljer att förebygga arbetet genom att följa tillsammans med barnet för att hitta en spade. Fastän det inte var avsiktligt att omedvetet göra en sådan bedömning av konfliktsituationen, visas tydligt hur pedagogen förhåller sig och arbetar *konstruktivt* för att hantera och förebygga barns konflikt. Denna typ av arbetssätt tar sin grund av Vygotskij's teori utifrån den *proximala utvecklingszonen* genom pedagogens närvaro, stöttning och vägledning vid en konfliktsituation (Säljö, 2017, s. 260 – 261).

Utifrån den tredje observationssituationen ser vi hur pedagogen bemöter barns konflikter, möjligtvis lite på ett felaktigt sätt. Detta kan inte menas att det skedde helt omedvetet, men det kan vara bakomliggande orsaker att det hanterades på detta vis. Det var ett trångt utrymme med många barn, stressigt moment och barnen ville gå ut. Pedagogen agerade snabbt med att gottgöra barns relation efter konfliktsituationen. Vid en konflikthantering är det lätt hänt att pedagogen drar alltför snabba slutsatser och skuldbelägger de involverade barnen. Ett sådant förhållningssätt försvårar att hantera och förebygga konflikter (Friberg, 2012, s. 55 - 56). Själv tycker jag att barn inte tar lärdom av denna typ av förebyggande arbete då barn inte förstår och lär sig av innebörden av ordet *förlåt*. Enligt resultatavsnittet benämner även en utav pedagogerna att barn fortsätter att upprepa sina fel vid flera antal gånger och inte lär sig fastän de sagt *förlåt* till varandra. Det visar tydligt att vikten av pedagogens kompetens kring konflikthantering är avgörande för hur barnen lär sig (Thornberg, 2013, s. 222). Barn kan i efterhand känna skam över det hen har varit med om. Barn kan också uppleva blandade känslor och därför är det viktigt att ge den tid som behövs för att kunna smälta in och reflektera över det som har hänt. Pedagoger ska inte tvinga barn att bli vänner om de inte känner för det just den stunden (Öhman, 2003, s. 238 - 240). När barn säger *förlåt* till varandra är det alltså en möjlighet att lämna sin ilska och upprörande tankar kring det som har hänt (Friberg, 2012, s. 126). Då kan man undra om barnet verkligen kände så efter pedagogens ingripande utifrån den konfliktsituationen?

Genom tre barnobservationer finner vi en likhet att *öppna konflikter* är mest framträdande bland barns konfliktsituationer i förskolan. Trots att jag var närvarande under tre dagarstid synliggjordes inga *dolda* konflikter i praktiken. De *dolda* konflikterna kan vara svåra att

uppmärksammas tillskillnad av *öppna* konflikter (Vedeler, 2009, s. 62). Jag håller med forskarens definition, men man kan också undra om de *öppna* konflikterna som jag iakttog hade utgångspunkt av barns *dolda* konflikter? Det tyder alltså på etiskt ställningstagande som pedagoger bör ta hänsyn till. Troligtvis borde det vara lättare för pedagoger att lägga märke för sådant då de har en bättre relation med barnen tillskillnad av mig.

Det finns olika arbetsmetoder med att förebygga barns konflikter och det är upp till pedagoger att välja vad som är mest relevant och nödvändigt att använda. Utifrån deras arbetssätt visas att pedagogen ställer relevanta frågor beroende på situationen och lyssnar in noggrann medan barn får berätta sin händelse av konfliktsituationen. Jag finner en stark likhet med den så kallade KTH modellen – känsla, tanke och handling (Öhman, 2008, s. 231 – 232). Ett ytterligare arbetssätt som samtliga tre pedagoger är överens om är att de arbetar med drama. Själv anser jag att drama är en möjlighet att reflektera och diskutera kring olika konfliktsituationer. Det blir inget personligt och barn har lättare att dela med sig sina tankar.

I resultatavsnittet kan vi tydligt se hur Vygotskij's *sociokulturella teori* genomsyrar i pedagogernas arbete med att hantera och förebygga barns konflikter. I teorin ligger kommunikationen centralt och det har en stor betydelse vid detta studieområde, eftersom utan kommunikation kan konflikter inte hanteras. En annan viktig aspekt är att barns lärande är ständigt i en pågående utvecklingsprocess (Säljö, 2017, s. 260 – 261). När barns kompetens inte är tillräckligt med att självständigt hantera konflikter mellan sina kamrater behövs då hjälp av en tredje person. Det vardagliga konflikterna kan falla helt naturligt för vissa barn, medan andra barn kan uppleva som något jobbigt och därför kan pedagogens stöd efterfrågas (Öhman, 2008, s. 230 – 232). Det kräver att pedagoger stöttar och vägleder barns lärande utifrån den *proximala utvecklingszonen*. Genom att pedagogen är närvarande, delaktig och vägleder barnen kan deras lärande vidareutvecklas. Därför är det en god förutsättning för pedagogerna att ha barns *utvecklingszon* som utgångspunkt vid lärande av konflikthantering. Denna typ av arbetssätt kan även underlätta barnen vid sociala samspel att hjälpa sina kamrater att hantera en konflikt. Barnen ger och tar kunskaper av varandra vilket leder till att deras erfarenheter kring olika konflikthanteringsstrategier överförs mellan varandra (Williams, 2006, s. 31, 40 – 41). I praktiken synliggjordes detta i första observations situationen där två barn hanterar konflikten mellan varandra utan pedagogens hjälp. Det tyder på att de har goda sociala färdigheter och använder *prosociala handlingar* gentemot varandra. Men en viktig aspekt som vi inte heller kan bortse var att pedagogen iakttog deras samtalskonversation och slutligen berömde deras goda initiativ. Det visar att pedagogens stötning kan ske på olika sätt inom konflikthantering och har stor betydelse för barns lärande och utveckling.

9.1 Metoddiskussion

Tillvägagångssättet och upplägget med datainsamlingen har planerats i förväg för att undvika eventuella problematiska ställningar. Det har varit ett strävansmål för att vara så noggrann som möjligt vid genomförande och bearbetning av datainsamling. Vid kvalitativa samtalsintervjuer har ljudinspelning använts för att uppnå en hög *reliabilitet* av forskningsarbetet. Ytterligare anledning var också att kunna transkribera ordagrant för att undvika missförstånd eftersom jag kunde gå tillbaka och titta vad de hade sagt. Eftersom jag genomförde samtalsintervjuer själv hade det varit möjligt att jag kunna gå miste om viktiga aspekter eller misstolkat deras synpunkter. Men genom ljudinspelning har sådant

motverkats att ske. Alltså är *reliabiliteten* i detta fall att jag har försökt att intervjua respondenterna i samma yttre omständigheter. Inför varje samtalsintervju har jag gått till deras arbetsplatser och följt en intervjuguide. Samtalsintervjuerna genomfördes på samma villkor, frågorna följdes på samma sätt och besvarades i samma ordning. Det förekom inga ytterligare frågor än det som stod på intervjuguiden och det gällde för varje respondent. Jag anser att samtliga tre respondenter har bidragit med ärliga och pålitliga svar vilket synliggörs dels genom att respondenterna var utvalda med samma utbildning och är erfarna vid arbete med barn i förskolan. Dels att respondenterna inte hade tillgång till intervjuguiden i förväg vilket hindrade dem att förbereda genomtänkta svar inför samtalsintervjuer. De visste endast om vad ämnet handlar om och för att kunna förbereda sig vid det laget är helt orimligt. Detta skulle då ifrågasätta *validiteten* av forskningsarbetet. För att se om pedagogernas synsätt överensstämmer med deras arbete i praktiken har även barnobservationer genomförts. Genom att komplettera dessa två metoder utökades *validiteten* och även resultatet av forskningsarbetet, då jag tog del av både ett teoretiskt och praktiskt synsätt kring studieområdet. Genom barnobservationer var det möjligt att iakttä pedagogernas arbetssätt möjligtvis lite på ett oprofessionellt sätt där jag kunde se hur de agerade och hanterade olika konfliktsituationer. Detta ledde till att jag kunde finna olikheter kring deras arbete i praktiken. Vid för kort besök för barnobservationer skulle man då kunna ifrågasätta *validiteten* för pedagogernas arbete kring konflikthantering. Deras arbetssätt kunde ifrågasättas och undra om de arbetar så i vanliga fall eller om de blir påverkade av min närvaro? Att besöka förskolan under tre dagars tid har motverkat sådant att inträffa och detta utökade naturligtvis *reliabiliteten* enormt. Jag har försökt att uppnå en sann bild av det som jag hade syfte att undersöka. Det betyder inte att resultatet ger en helhetsbild av verkligheten då urvalet av deltagarna grundar sig på tre pedagoger medan observationerna genomfördes endast i en förskola. Därför kan resultatet inte *generaliseras* och dra en slutsats kring studieområdet. Härmed kan vi konstatera att resultatet troligtvis hade varit annorlunda om urvalet behandlade en större grupp av deltagare och fokuserades på flera förskolor.

Slutligen vill jag nämna kort om boken *När barn lär av varandra* som är skriven av forskaren Williams (2006). Anledningen för val av bok var att den är lättläst och tydlig. Forskaren inspirerade mig med sina intressanta definitioner om barns samspel och Vygotskij's sociokulturella teori. En stor fördel var främst att det nyttjade mitt forskningsarbete enormt. Det rekommenderas för studenter och även för verksamma lärare i syfte till att fundera och ta ställning kring barns samspel inom skolans kontext.

9.2 Yrkesrelevans

Genom att undersöka detta studieområde har mitt synsätt kring barns konflikter och konflikthantering förändrats helt. Det har väckt mina tankar om hur allvarligt barns konflikter kan bli. Som nybliven pedagog kommer jag definitivt vara extra uppmärksam och noggrann vid konflikthantering. Jag kommer ha i åtanke att konflikter eller konflikthantering inte drabbar barn *destruktivt*.

9.3 Vidare forskning

Det hade varit roligt att undersöka konflikter mellan pedagog – barn, i vilka situationer det konflikter uppstår och hur pedagogen agerar vid en sådan situation. Jag hade också velat använda mig av andra metoder, såsom att intervjua barn och ta del av deras synpunkter

Referenslista

- Bell, Judith (2006). *Introduktion till forskningsmetodik* (4. uppl.). Lund: Studentlitteratur. Lund.
- Carlsson, Karin Utas & Rosenberg Kimblad, Anette (2011). *Hantera konflikter och förebygg våld*. Jonstorp: Konfliktlösning i skola och arbete (KSA).
- Dahlkwist, Matts (2004). *Kommunikation* (5. uppl.). Stockholm: Liber AB.
- Esaiasson, Peter; Gilljam, Mikael; Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (2012). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad* (4. uppl.). Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Faldalen, Synøve (2010). Människors mål kan vara oförenliga utan att de själva är det. I Palm, Mimmi (Red.), *Låt oss tvista igen! – om konflikthantering i förskola och skola* (s. 51 – 69). Stockholm: Läraförbundets förlag.
- Friberg, Birgitta (2012). Grundläggande konfliktkunskap. I Hakvoort, Ilse & Friberg, Birgitta (Red.), *Konflikthantering – i professionellt lärarskap* (2. uppl., s. 55 – 88). Malmö: Gleerups utbildningar AB.
- Friberg, Birgitta (2012). Centrala färdigheter. I Hakvoort, Ilse & Friberg, Birgitta (Red.), *Konflikthantering – i professionellt lärarskap* (2. uppl., s. 89 – 128). Malmö: Gleerups utbildningar AB.
- Gloeckler, Lissy & Cassell, Jennifer (2012). *Teacher practices with toddlers during social problem solving opportunities*. Early Childhood Education. (40), 251 – 257.
- Hakvoort, Ilse (2012). Skolans uppdrag och konflikthantering. I Hakvoort, Ilse & Friberg, Birgitta (Red.), *Konflikthantering – i professionellt lärarskap* (2. uppl., s. 19 – 54). Malmö: Gleerups utbildningar AB.
- Karlsson, Rauni (2014). *Demokrati i förskolan – fokus på barns samspel*. Stockholm: Liber AB.
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lpfö98 (2010). *Läroplan för förskolan*. Reviderad 2016. Stockholm: Skolverket.
- Maltén, Arne (1998). *Kommunikation och konflikthantering – en introduktion*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Pape, Kari (2001). *Social kompetens i förskolan – att bygga broar mellan teori och praktik*. Stockholm: Liber AB.
- Rubinstein Reich, Lena & Wesén, Bodil (2011). *Observera mera!*. Malmö: Studentlitteratur.
- Skolverket (2012). *Allmänna råd om arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*. Stockholm: Skolverket.

Smidt, Sandra (2010). *Vygotskij och de små och yngre barnens lärande*. Lund: Studentlitteratur AB.

Stevahn, Laurie; Johnson, David W; Johnson, Roger T; Oberle, Katie & Leslie, Wahl (2000). *Effects of conflict resolution training integrated into a kindergarten curriculum*. *Child development*. (71)3, 772 – 784.

Säljö, Roger (2017). Den lärande människan – teoretiska traditioner. I Lundgren, Ulf. P; Säljö, Roger & Liberg, Caroline (Red.), *Lärande, skola, bildning – grundbok för lärare* (4. uppl., s. 203 – 264). Stockholm: Natur och kultur.

Thornberg, Robert (2006). *The Situated Nature Of Preschool Children's Conflict Strategies*. *Educational Psychology: An International Journal of Experimental Educational Psychology* (26)1, 109 – 126. Linköping Universitet.

Thornberg, Robert (2013). *Det sociala livet i skolan – socialpsykologi för lärare*. Stockholm: Liber AB.

Trots, Jan (2010). *Kvalitativa intervjuer* (4. uppl.). Lund: Studentlitteratur AB.

Vedeler, Liv (2009). *Social kompetens i barngrupper*. Malmö: Gleerups utbildning AB.

Williams, Pia (2006). *När barn lär av varandra – samlärande i praktiken*. Stockholm: Liber AB.

Öhman, Margareta (2003). *Empati genom lek och språk* (2. uppl.). Stockholm: Liber AB.

Öhman, Margareta (2008). *Hissad och dissad – om relationsarbete i förskolan*. Stockholm: Liber AB.

Elektroniska källor

Vetenskapsrådet (2011). *Forskningsetiska principer inom humanistisk – samhällsvetenskaplig forskning*. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (07-11-2017).

Bilaga 1

Hej alla föräldrar!

Jag är en förskollärrarstudent som studerar sista terminen på Uppsala Universitet. Just nu skriver jag ett forskningsarbete som handlar om pedagogers syn på barns konflikter och konflikthantering i förskolan. För att se hur konflikter hanteras i förskolan kommer barnobservationer att genomföras. Jag kommer att vara närvarande hos er 26 – 28 oktober.

Detta brev skickas för att informera er om att barns namn eller digitala verktyg inte kommer att användas i arbetet som tyder på igenkänning av era barn. Om ni inte vill att era barn ska medverka i barnobservationer, vill jag be er att fylla i barnets namn. Kom ihåg att vid ej ifylld och inskickad bilaga uppfattas det som att era barn får observeras!

NEJ – mitt barn får *inte* delta i observationer

Barnets namn: _____

Med vänliga hälsningar
Funda Adiguzel

Bilaga 2

Bakgrundsfrågor:

Vad har du för utbildning?

Berätta om din yrkeserfarenhet. Hur länge har du arbetat som pedagog?

Intervjufrågor:

1. Vad innebär begreppet konflikt för dig?
2. Hur ser du på barns konflikter?
3. Vilka är det vanligaste vardagskonflikter som uppstår mellan barnen i er avdelning?
4. Under vilka situationer uppstår konflikter och vad tror du att det kan bero på?
5. Vad innebär konflikthantering för dig?
6. Hur ser ditt förhållningssätt och arbetssätt för barns konflikthantering?
7. Enligt förskolans läroplan ska varje barn utveckla sin förmåga att hantera konflikter, hur arbetar du med det i verksamheten?
8. Hur anser du att barnen kan vara delaktiga i konflikthanteringen?
9. Vilka konflikthanteringsstrategier har ni på förskolan?
10. Hur arbetar du för att förebygga barnens konflikter? Nämn några exempel.
11. Hur har din syn och arbetssätt på att hantera konflikter mellan barnen utvecklats?
12. Vilka positiva respektive negativa aspekter ser du i konflikter?
13. Ser du några lärandesituationer i konflikthanteringen för barn och pedagog?
14. Sist hur ser du på konflikter och barns lärande?
15. Vilket synsätt har ni på förskolan vad det gäller konflikthantering?